

Historijat i metode sjemenišnog uzgoja.

Dr. P. Lončar.

Crkva je od početka svoga, pa sve do danas posvećivala osobitu brigu uzgoju svećeničkih kandidata. Postoje tolike odluke sabora i tolika pisma pojedinih papa o ovome pitanju. Dobro je pozabaviti se ovim pitanjem danas, kad nas nije tolika nestašica svećenstva i kad su prilike naših sela i gradova pa i pojedinih organizacija tako uređene, da u njima lako i brzo propadaju svećenička zvanja. Crkva je oduvijek išla zatim, da svećeničke kandidate otme ulici i svijetu i uzgaja ih na samu.

Istina je Krist šalje apostole u svijet i uzgaja ih za svijet, ali je drugo tenor riječi Isusovih, kojima im daje misiju, a drugo način, kako ih pripravlja za njihovo zvanje. »Idite po svemu svijetu i propovijedajte Evanđelje svakomu stvorenju! Koji vjeruje i pokrsti se, spasti će se; a koji ne uzvjeruje osudit će se« (Mark. 16, 15.). Prva je izreka svečani dekret, i to božanski dekret, kojim Sin Božji nalaže apostolima i njihovim nasljednicima, propovjednicima riječi Božje, da budu učitelji cijeloga svijeta. Ta je izreka ujedno i lozinka, koja je pokretala sve propovjednike, učitelje Evanđelja Kristova od prvoga dana, kad je izdana, pa sve do danas i do konca svijeta. Druga izreka jasno kazuje, da o vjeri u Evanđelju ovisi ili spas ili propast svakoga pojedinca. Zato se Crkva Kristova od početka svoga brinula, da imade evandeoskih propovjednika. Uzgajala ih da budu što bolji učitelji i svojim životom i poznavanjem nauke i načinom, kako će je predavati, da budu što sposobniji u spasavanju ljudi po Evanđelju.

Duh i cilj je toga uzgoja sadržan u spomenutim riječima, a metoda se opisuje u sv. Pismu na svim onim mjestima, gdje Spasitelj odabire i pripravlja apostole za njihovu službu.

Isus je mnogo vremena javno djelovao: propovijedao i činio čudesa. Prikupio lijep broj učenika, ali nije odmah slao apostole. Najprije je promatrao dulje vremena svoje učenike. Odabire u vremenskim razmacima pojedine apostole. A onda jednoga dana odluči da dvanaestorici dade vlast i misiju, da budu u prvomu redu najbliži svjedoci njegovoga života, njegovih riječi i djela, a zatim propovjednici. U tu svrhu uči ih najprije općenitim poukama, koje je držao svima, a onda i posebice i na samu od ostalih učenika i naroda. Poučava ih o njihovoj službi i vladanju. Poučava ih o tajnama kraljevstva Božjega. Uči ih, kako će upravljati crkvom Njegovom. Zatim im istom u tu svrhu daje: vlast ključeva, da vežu i razdriješuju na nebu i na zemlji. (Mat. 18, 8.); daje im isti ugled, kojega je i sam dobio od Oca (Luka 10, 16.); izdaje im

nalog, da propovijedaju svima i primaju u crkvu (krstom), a On ih ne ostavlja do vijeka (Mat. 18, 19.).

Sve ono, što je govorio o molitvi (Mat. 6, 9.), progonstvima, trpljenju, (Mat. 1, 6., 5, 10.), išlo je u prvome redu na apostole, koji su to slušali s drugim ljudima zajedno. Ali je iscrpljivu i divnu pouku davao samo apostolima, prije nego ih je slao, da propovijedaju u Judeji (Mat. 10, 1—42.). Tu ih poučava: komu će propovijedati, u kojim gradovima, komu će se svraćati i kako će pozdraviti ukućane, kako će se vladati, ako ih ne primu, što će na put ponijeti; govori o plaći; upozoruje ih na takt, na progone, mržnju, na obranu, na bijeg, kuda će, kad ih budu tjerali; bodri ih, da se ne boje, jer ne će gore proći nego i njihov učitelj, ali Otac će se za njih brinuti, jer im je i kosa na glavi izbrojena; upozoruje ih na učinke riječi Božje, koja će uznemiriti ljude i poremetiti dotadašnje odnošaje među njima; govori o nošenju križa, kojega ima svaki pojedinac; o plaći onih, koji će ih primiti. Zatim učenici polaze na pokusno predavanje i vraćaju se, da pripovijedaju sve, kako su uspjeli, i što su doživjeli (Luka 9, 10.).

Divne su i nježne pouke, koje im drži Isus iza posljednje večere prije polaska u Getsemani (Ivan 13, 31. — 17, 26.). Daje im zapovijed, da se međusobno ljube. Upozoruje ih na slabosti, jer će ga Petar zatajiti. Tješi ih, jer ih ostavlja, ali im obećava Duha Svetoga; obećava im svoj mir. Govori o rodovima otkupljenja. Isus je trs, a učenici su loze, treba da ustraju u ljubavi prema Njemu, jer su prijatelji i poslanici Njegovi. Svijet će ih mrziti, progoniti, ubijati, ali će Duh Sveti svjedočiti za Njega. Žalostiti će se, ali će se njihova žalost okrenuti u radost, koju ne će nitko uzeti od njih. Sva njihova nastojanja treba da budu protkana moltvom u ime Njegovo, i Otac im ne će ništa uskratiti.

Isus im je davao osim toga sebe kao živi primjer kreposti boraveći s njima dan i noć. Usto ih je i riječima poučavao o raznim krepostima: siromaštvu, čistoći, poniznosti, ustrpljivosti, a korigirao njihove pogriješke (Mar. 10, 35.—45., Luka 9, 49.—50., Luka 22, 24. i t. d.).

Ako još k tomu pridodamo i to, da je Gospodin na posljednjoj večeri zapovijedio apostolima, da prinose nekrvnu žrtvu, a poslije uzašašća četrdeset dana javljao se njima, i učio ih o kraljevstvu Božjem (Dj. 1, 3., Luka 24, 36.—53.), a svoju službu imadu da obavljaju u zajednici sa glavom crkve, namjesnikom Isusovim sv. Petrom (Iv. 21, 15.—18., 22, 32. i t. d.), onda nam je jasno prikazan riječima i primjerima Isusovima: cilj, duh, način, opseg i sadržaj (Mat. 28, 19.) uzgoja svećenika Novoga Zavjeta.

Toga se je Crkva držala od početka svoga do danas. Jedino se u pojedinim vremenskim razdobljima prilagođivala tadašnjim prilikama, u koliko su joj te prilike stavljale poteškoće; ili pomoć u toj svetoj njezinoj misiji. Velika je briga njezina na tome polju u raznim razdobljima; a ta su njena nastojanja samo odsjev i na-

sljedovanje onoga, što je Spasitelj činio za prve svoje pomagače, apostole.

I. Od apostola do sabora u Niceji. (325.)

Karakteristična je priprava sv. Pavla, apostola za apostolsku službu. Židov je. Svršio je najviše tadašnje židovske škole. Napretkom je u nauci natkrilio sve svoje saučenike. Proučio je sv. Pismo Staroga Zavjeta. Bio je izučen rabin. Poznavao je i služio se poganskom literaturom. Kipio je mržnjom na kršćane. Na putu u Damask, da progoni kršćane, pozvao ga je Gospodin za apostola. Obrati se, krsti ga svećenik Ananija i odmah htjede u Damasku da onako revnuje za Krista, kao što Ga je dosada progonio. Ali kršćani su ga se bojali, a Židovi htjeli da ga ubiju. (Dj. 9, 1.—31.)

I on odilazi u pustinju arapsku. U samoći, molitvi, trapnji, postu, tri godine odijeljenoga sasvijem od svijeta, poučava sam Gospodin i sprema za veliku službu svećeničku. Zatim polazi u Jeruzalem, da glava crkve Petar ispita njegovo znanje i odobri poziv. (Gal. 1, 11.—22.)

Tim je duhom bio voden sv. Pavao i onda, kad je on uzgajao svoje učenike, te pisao svomu učeniku Titu; da ga je zato i ostao na Kreti, da dovrši apostolski posao u uređenju Crkve i postavi po gradovima svećenike. Ali ga upozoruje, da pazi na krepost i znanje onih, koje će zarediti. Točno izbraja kreposti, koje mora imati, odnosno mane, koje ne smije imati nesamo svećenički kandidat, nego niti porodica, iz koje potječe. A znanje njegovo mora biti saglasno s predanom apostolskom naukom i toliko, da je kadar s tom zdravom naukom i opominjati i pokarati one, koji se protive, a takovih ima dosta na Kreti. (Titu 1, 1.—16.)

Zato i piše Timoteju, koga je ostavio u Efezu s istom svrhom kao ono i Tita na Kreti, da naime uredi ondje Crkvu. Zaklinje ga, da osobito pazi, kad redi svećenike. Neka ne radi ništa prema osobnoj naklonosti. Ozbiljno treba da ispita, jesu li kandidati svećenički dostojni svećeničke časti i službe i ne smije nikoga da redi prebrzo: »Zaklinjem Te pred Bogom i Kristom Isusom i izabranim anđelima (svećenicima), da ovo čuvaš bez predrasude, ne čineći ništa iz pristranosti. Ruku odmah ne meći ni na koga, niti budi dionik tuđih grijeha.« Lako se i brzo upozna kandidata, ako se podvrgne istrazi. (1. Tim. 5, 17.—25.)

Veoma lijepe opomene i pouke daje ne samo samomu Timoteju, nego ga upućuje, kako će on kao biskup postupati i s dionima i na što mu valja paziti kod područnih biskupa. Sve mu ove upute daje pismeno, da ih imade, ako on ne bi dugo došao k njemu, da mu ih osobno saopći. Treba naime da Timotej znade, kako se treba vladati u domu Božjemu, koga sačinjavaju kršćani, živo kamenje, položeno na ugaoni kamen Gospodina Isusa Krista. (1. Tim. 3, 1.—16.)

Primjer Gospodina Isusa Krista, vrhovnoga uzgojitelja svećeničkih kandidata, uzgoj sv. Pavla, apostola i njegove pouke Titu i Timoteju, bile su smjernice, za kojima su pošli svi uzgojitelji kasnije. To nam svjedoči i glasoviti historičar Euzebij († 390.), koji pripovijeda, da je već učenik sv. Ivana, apostola, sv. Polikarpo, biskup u Smirni († 168.) jednako budno pazio na uzgoj svećeničkih kandidata. On je uzgajao svoje svećenstvo u istoj kući, u kojoj je i sam stanovao, da neprestano druži s njima kao ono i Spasitelj sa apostolima ili sv. Pavao s Titom i Timotejem, s kojima je poslije u neprestanom saobraćaju pismenom, pa ih i dalje vodi i poučava. — Tako pripovijeda o Polikarpu Euzebij prema izvještaju sv. Ireneja († 201.) učenika Polikarpova, koji kaže, da je i sam kao dječak primao naobrazbu kod Polikarpa, i da bi mogao točno opisati mjesto, na kojem je Polikarpo sjedio i učio, kako je stajao i hodao, cijeli njegov način života, tjelesnu pojavu i t. d. (Euseb. Hist. eccl. V. c. 23.)

S pravom dakle tvrdi H. Brück (Lehrbuch der Kirchengeschichte p. 63.), da su svećenički kandidati bili od mladosti pod osobitom kontrolom crkvenih poglavara. Primali su svoju izobrazbu najvećim dijelom pod paskom biskupa, dapače da su na raznim mjestima bile podignute posebne učenjačke škole baš u tu svrhu. I zaista katehetske škole drugoga i trećega vijeka s filozofskoteološkim planom i nijesu imale drugu svrhu, nego da u Antiohiji, Aleksandriji i Rimu uzgoje što više braniča kršćanske nauke, koji su se većinom posvećivali svećeničkom staležu i mnogi su postali biskupima. Te su škole dizali biskupi i pod njihovim su nadzorom radile. Tako je na pr. Pantenu, predstojniku aleksandrijske škole povjerio oko 180. godine vodstvo te škole biskup aleksandrijski. Isto je tako bilo i s njegovim nasljednicima T. H. Klementom († 217.) i Origenom (185.—254.). (Brück o. c. p. 77.—78.)

Pa kad se znade, da je koncem drugoga stoljeća osnovao za kršćansku djecu početnu školu svećenik Protogen u Edesi i u toj su školi djeca učila čitati, pisati i pjevati psalme (Dr. I. Turić, Povijest ped. i odgajanja. Zagreb 1913. p. 29.) i kad se znade, da je i glasoviti Origen kao dječak polazio neku školu u Aleksandriji, onda je sigurno, da su takove škole posjećivali u prvom redu oni, koji su bili određeni za službu Božju. Kako bi inače mogli da pođu u više katehetske škole, gdje su se predavali enciklopedijski predmeti tadašnjih visokih poganskih škola: latinska gramatika s literaturom, retorika i filozofija, osim toga i drugo: dialektika, prirodne nauke, geometrija, astronomija i etika. A cilj je svemu tomu bio lakše i dublje razumijevanje sv. Pisma i kršćanska gnostika, t. j. više poznavanje kršćanskih vjerskih istina. (Dr. P. Lončar, Crkva i škola, Zagreb 1925. p. 13 i 14.)

Lijepo nas u tom uvjerenju učvršćuju historičari. Sokrat, savremenik Grgura Nazijanskoga († 390.) piše u svojoj historiji (I. I.,

c. 11.): Aleksandar, biskup aleksandrijski (oko 320. god.) zapovijeda, da se dječaci u crkvi uzgajaju i poučavaju u naukama; a najviše od svih Atanazije († 373.), koga je zaredio u dakona, čim je odrasao.

I Bingham, Englez je napisao djelo, koje je na latinski preveo Henricus Grischovius »Origines sive Antiquitates ecclesiasticae«. U tom djelu govori (v. II. l. III. c. I. § 4.): »Biskup je u svojoj biskupiji ispitao i poznao ćudoredno ponašanje i umne sposobnosti svih svojih klerika. Pred njegovim su se očima uzgajali, a on je taj uzgoj upravljao i nadzirao. U nekim su mjestima imali i zajednički stan i stol.« Nadalje kaže, da su biskupi povieravali vrlo često uzgoj svojih klerika pomoćniku, koji je nosio naslov »magister disciplinae«. (Dr. P, Lončar, o. c. p. 19. i 20.)

Kad bi bio pouzdan kanon 55. Nicejskoga koncila 325. god. (Benedictus XIV. De synodo dioeclesana l. V. c. XI.), onda bismo brzo bili na čiju svoje tvrdnje s obzirom na nastojanje oko uzgoja svećeničkih kandidata. U tom se naime kanonu nalaže biskupima iz provincije (Chorepiscopi) »da se pobrinu za službenike crkvene, da ih porazdijele po crkvama i samostanima i nastoje ih usposobiti da budu prikladni i podesni da podižu crkve i samostane i druga mjesta, koja njihove pomoći trebaju.« Tumači toga kanona vide u njemu neku uredbu za uzgoj crkvenih službenika ili neki trag sjemeništa, koja su kasnije osnovana prema zaključku koncila tridentinskoga.

I dok se ništa sigurna ne može da izvede iz toga kanona, izvješćuje nas Thomassinus u svojoj knjizi »Vetus et nova ecclesiastica disciplina« (Tom. IV., P. II. l. II. c. 101.), da su biskupi već u prvim vijekovima slijedili učiteljski primjer Kristov i opomene sv. Pavla, da su iz pustinje pozivali svete i učene ljude, da ih rede i da im povjere službu svećeničku. Tako je bio pozvan sv. Bazilije († 379.), sv. Grgur Nazianski († 390.), sv. Epifanije († 403.), sv. Pafnucije i drugi sveti i učeni muževi.

Uza sve to se može da nazove pravim pretečom sistematskog svećeničkog uzgoja, pretečom sjemenišnih škola tek sv. Augustin († 430.). Čim je primio upravu biskupije hiponske u Africi, skupi sve aspirante svećeničkoga staleža u svoju kuću, gdje je s njima njegovao duhovni život, svećeničku samozataju i molitvu, a osobitu je pažnju posvećivao znanosti. Sam govori puku jednom zgodom: »Vi znadete, da mi u kući, koja je biskupska, tako živimo, te nastojimo nasljedovati, što je više moguće, one svete, o kojima govore Djela apostolska. Ja sam čvrsto odlučio, da nikoga ne posvetim za svećenika, koji nije htio da tako prije sa mnom provodi život« (Augustin ad pop. Hippon. 52.). On je nukao i ostale biskupe, da jednako rade, pa su taj način uzgoja doskora poprimili ne samo u Italiji, nego i na cijelom Zapadu, kako veli Tomassin. Najznamenitija takova škola je bila Patriarchium lateranense, škola u kući pa-

pinoj, u kojoj su uzgojeni: Eusebije, biskup iz Vercelle, branitelj Atanazijev, pa onda kasniji pape: Grgur II. (715.—731.), Stjepan III. (752.—757.), Nikola I. (858.—867.) i t. d. (Dr. P. L. o. c. p. 20.)

Premda su poprimili način uzgoja klera od sv. Augustina mnogi biskupi u Italiji, Španiji i Galiji, ipak ni to nijesu bili onakovi uzgojni zavodi za svećenike, kakove je kasnije istom Crkva uvodila. Tek na koncilu Toletanskom II. (527. god.) je određeno, da uzgaja u crkvenoj kući jedan poglavar pod biskupovim nadzorom one, koji su voljom roditelja u nejakoj dobi određeni za službu duhovničku, a primili su već tonsuru ili red lektora. Ovo su sigurni tragovi kasnijih sjemeništa.

U to neko vrijeme (529.) dolazi i zapovijed Koncila Vasenskoga II. C. 1., da se ne samo u svakoj biskupiji, nego i u svakoj župskoj kući otvori sjemenište i taj koncil to hvali i konstatira, da je već tako i uređeno po cijeloj Italiji: »Lijepo je, što svi svećeniči po župama namješteni običavaju da kao dobri duhovni oci uzimaju u svoj dom mlade štioce (Lectores), da ih duhovno hrane, nauče psalme, priuče na čitanje Božjega štiva i u zakonu Gospodnjem izuče, pa se tako brinu za dostojne svoje nasljednike. Znadem, da se taj spasonosni običaj drži po čitavoj Italiji.« Isti auktor Benedikt XIV. (o. c. lib. V. cap. XI. II.) izvješćuje, ne samo o uvođenju spomenutih dijecezanskih i župskih sjemeništa, nego veli, da Koncil Toletanski IV. (633.) nalaze, da se i mladi klerici uzgajaju pod paskom veoma sveta starca (poglavara), koji ih ne će ni na čas skinuti sa svojih očiju, jer je: »Svako mladenačko doba sklono na zlo i nema ništa nestalnijega, nego li je život mladeži. Poradi toga treba urediti, da svi dorasli ili mladići, ako ih imade među klerom, borave zajedno u zatvorenoj prostoriji, da ne provode godine opasne dobe u raskalašenosti, nego u crkvenoj disciplini, predani veoma iskusnom poglavaru, koji će im biti učitelj u nauci i svjedok života.«

Naravno je onda, što kanonista Wernz (Jus decretalium, I. n. 92.) vidi u ovim odredbama već podijeljen uzgoj svećeničkih kandidata na malo i veliko sjemenište.

Ako još spomenemo, da su i koncili rimski zajedno s papama Eugenom II. (825.) i Leonom IV. (850.) nalagali biskupima, da podižu biskupske škole »in universis episcopis«, onda nam je jasno, da su na sve strane nicali i »domus ecclesiae« i »episcopio«, t. j. zgrade, koje su biskupi podizali za uzgoj klerika.

Koliko su se biskupi svestrano brinuli za uzgoj klera, vidi se ne samo iz onoga, što su podizali župske i biskupske škole, iz puštinje pozivali svete i učene ljude, da ih rede i šalju kao propovjednike, nego su pozivali i samostance osnovanih samostana, da im poučavaju svećeničke kandidate. Tomassinus (l. c.) nazivlje samostane na istoku sjemeništima (t. j. školama), iz kojih su od polovice IV. vijeka izašli toliki biskupi i najodličniji klerici.

Benedikt XIV. (o. c.) navodi odredbu koncila akvisgranenskoga (781.), koji nalaže, da mladići idu u školu biskupsku ili samostansku i da uče ondje crkvenu disciplinu, psalme, note, pjevanje, račun, gramatiku. Ali svjetovni su klerici imali u samostanu svoje odijeljene škole, koje su se zvale vanjske, kanoničke (*exteriores, canonicae*), dok su se one za uzgoj samostanaca zvale zatvorene, unutarnje (*claustrales, interiores*). Polaznici vanjskih škola su se zvali klerici, jer su te škole bile u prvome redu određene za klerike, a onda i za svjetovnjake, koji su želili, da ih posjećuju, ali ni jedni ni drugi nijesu mogli da stanuju u samostanu, nego su ih samo iz svojih posebnih stanova posjećivali. Ovdje pripominjemo, da je takovih bilo veoma malo, koji se nijesu kanili posvetiti svećeničkomu zvanju, a posjećivali bi škole, jer se tuži još u polovici 11. vijeka učeni kapelan Konrada II. Wipo, da je kod Nijemaca uopće bilo »vacuum vel turpe« učiti nešto za onoga, koji nije bio određen za klerika. (Dr. Paul Barth, *Die Geschichte der Erziehung*, Leipzig 1920. S. 117. ff.)

Kanonista Wernz (o. c. n. c.) ističe, da su u franačkom carstvu dva faktora radila na uzgoju klera: biskupi i pobožni viadara. Osobitu je brigu posvećivao uzgoju klera Karlo Veliki (768.—814.) i to baš zato, što mu je bilo stalo do vremenite i vječne dobrobiti svojih podanika. Znao je, da to mogu najbolje da promaknu školovani i prosvijetljeni svećenici. Zato je sazivao sinode, na kojima je mnogo učinjeno za pridizanje crkvene discipline. Odredio je, da gubi nadarbinu onaj svećenik, koji ne će da uči. Podigao je škole u samostanima i u sijelima biskupija i župa. Time su školama upravljali kaluđeri i svećenici i one su postale temelj svekoličke obrazovanosti na Zapadu, jer su ih polazili ne samo svećenički aspiranti, nego odlični svjetovnjaci, koji su kao taoci bili na dvoru njegovomu, a isto tako i njegovi sinovi i kćeri, pa i on'sam (*schola palatina*). (Ender, *Die Geschichte der kath. Kirche*, p. 281.)

Naročita se zasluga ima da pripiše u tomu poslu t. zv. Chrodegangovim ili kanoničkim školama. Oko god. 760. je naime biskup u Metz Chrodegang združio svećenike svoje katedralne u zajednički život sličan samostanskomu s tom razlikom, da je svaki član smio imati i vlastitoga imutka. Svećenici su ovi živjeli po pravilima (*canones, vita canonica seu communis*), zato su se zvali kanonici, a njihove škole kanoničke ili katedralne. Glavna je zadaća bila ovih kanonika obuka mladeži, dakako u prvom redu izobrazba svećeničkih kandidata. Ipak su primali u te škole i druge mladiće, koji su bili željni nauke. Po primjeru katedralnih svećenika udružili su se svećenici i drugih crkvi u zajednički život. I tako su nastali kolegijalni i zborni kanonici, koji su se isto tako bavili poukom mladeži i imali važnu službu t. j. bili su senat biskupov. Već u 9. vijeku prestaje taj život Chrodegangovih kanonika, dobra su razdijeljena među njih kao prebende, a stanuje svaki u svom stanu.

To su t. zv. canonici saeculares, prema onima, koji su neko vrijeme t. j. do 12. i 13. vijeka zadržali zajednički život i zvali se canonici regulares. (Dr. H. Brück, *Lärbuch der Kirchengeschichte*, Münster i W. 1906. p. 282.—283.). Prema nalogu III. lateranskoga koncila iz god 1179. bili su dužni brinuti se, da se siromašni klerici mogu obrazovati. Naročito su to bili dužni lektor t. j. učitelj, kantor (učitelj pjevanja) i skolastik (nadzornik takve škole).

Spomenuli smo, da se već na koncilu toletanskom IV. jasno ističu dvije vrste sjemeništa: malo i veliko, a Benedikt XIV. u svom djelu *Institutiones ecclesiasticae* (inst. LIX. 6.) veli, da je sigurna stvar, da su se dječaci uzgajali u samostanima, a odrasli klerici u biskupijskim zgradama. Tako je to bilo do 1000. godine. Oko te su godine sasvijem napuštene samostanske i biskupske škole, jer su počela nicati više učilišta, akademije i univerze, na kojima su se pojedine znanstvene struke obradivali glasoviti učitelji, pa naučni plan samostanskih i biskupskih škola nije mogao zadovoljiti odrasle, koji su težili za još višom naobrazbom. A i biskupi su zauzeli stajalište, da je bolje da odrasli klerici polaze te visoke škole (*Benedictus XIV. Syn dioec. l. V. c. XI. III.*).

Sada nastaju nove uzgojne prilike za svećeničke kandidate, koje nijesu pogodovale dosadašnjem duhu i historiji. Više naobrazbe radi su polazili u mjesta, gdje su postojale univerze. Istina je, da su u tim mjestima bili osnovani posebni instituti (pensionari, kolegiji, konvikti, burze), koje su ponajviše redovnici vodili i brinuli se za uzgoj. Samo akademski graduirana osoba je mogla biti na čelu takovoga zavoda. Kod kuće se opetovala predavanja, vodile dispute. Predstojnik kolegija je upravljao imovinom, pazio na red u kući, kod jela, posjećivao sobe i kaznio neposlušne. Ti su instituti bili na oko uređeni po primjeru crkvenih sjemeništa. Crkva je bila smirena u pogledu nadzora i uzgoja budućih duhovnika, jer je osim toga i univerza djelovala uzgojno u crkvenom duhu. No to nije tako dugo ostalo.

Prije svega nije dobro bilo, što su u tim konviktima bili zajedno i oni, koji su studirali teologiju i oni, koji su učili druge discipline.

Iranej Themistor u svom djelu: *Die Bildung u. Erziehung der Geistlichen* (Köln, 1884. p. 46.—48.) navodi i druge nepovoljne okolnosti, zbog kojih se moralo pomišljati na reformu u uzgoju svećeničkih kandidata. To su bile svečanosti, kojima su se obavljali pojedini akademski čini, blještavi naslovi: bakalareata, licencijata i doktora, saobraćaj s inostranim studentima, akademske slobode i život u kolegijima, mamile su sa svih strana mladež iz ozbiljnih katedralnih i samostanskih škola i iz njihovoga kućnoga ozbiljnoga reda i instituta, koji su bili regulama uređeni. Osim toga je počeo jenjavati crkveni duh u institutima, koji je barem na oko čuvao od moralnih pogibelji univerzitetskoga života.

Rektori univerza su upotrebljavali dopuštena i nedopuštena sredstva, samo da na svoju školu privuku što više slusača. Slali su pojedine svoje ljude na ulaze u grad, da hvataju i mame pridošlice, da se upišu. Dopuštali su, da se predaju lascivne umjetnosti. Prikrivali su i poljepšavali ekscese počinjene proti akademskim oblastima. Iznuđivali su novac od mladića. Pregledavali nemoral, koji je počeo da vlada u burzama i kolegijima, kojima je često na čelu stajao »pedagog«, a taj nije baš uvijek bio najbolji čovjek.

(Svršit će se.)

Bečki kolegij zagrebačke biskupije.

Dr L. Ivančan.

U rimsko su doba krajevi Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, dapače današnja Bosna i Hercegovina, a i južnije ležeće zemlje bile na dosta visokom stepenu kulture, na nakon podijeljenja rimskoga carstva u istočno i zapadno, kada su razni barbarski narodi ove krajeve opustošili, tražeći put u Italiju, propala je i rimska kultura, te su Hrvati došav u ove krajeve još tek u pomorskim gradovima Dalmacije našli ostatke kulture rimskih vremena. U dolnjoj Panoniji znade se za mjesta Sisak, Čazinu, Srijem i t. d. kao i njeka neznatnija mjestanca. Dok se je iza dolaska Hrvata razvio kulturni život uz obalu Jadranskoga mora, u današnjoj užoj Hrvatskoj, imade tek nešto vijesti iza utemeljenja zagrebačke biskupije, konce: r XI. stoljeća, i podignućem Griča kod Zagreba na slobodni utvrđeni grad u XIII. stoljeću. Ostanci stanovnika nekadanje rimske republike Añdautonije, koja se je nalazila u rimsko doba u današnjoj zagrebačkoj okolici od Stenjeveca do Ščitarjeva, raspršili su se na sve strane, valjda na visočine zagrebačkoga gorja, gdje se još danas nalaze tragovi nekadanjih zemljoradnika, koji su bježali u gorja, pred bujicom seobe naroda. Današnja Laška ulica, a valjda i stari stanovnici Griča, možda su također ostaci nekadanjih rimskih gradana, koji su nakon prestanka seobe naroda, sašli u ravnice, te se amalgamirali sa Hrvatima, došavšim u ove krajeve. Uz ime Laške ulice, karakteristična su imena Mljetačke ulice i crkva sv. Marka u gornjem gradu.

Utemeljenjem zagrebačke biskupije godine 1093. po kralju sv. Ladislavu, postao je Zagreb središte kulture cijele Hrvatske, koje središte je još znamenitije postalo, kada je kralj Bela IV. kraljevsku ves na brdu Gradcu 16. XI. 1242. uzvisio na slobodnu kraljevsku varoš. (Klaić, Zagreb, str. 21.) Tada je Zagreb postao Hrvatima oko i srce (l. c. 3.).

Već u najstarije doba za utemeljenja zagr. biskupije isticali su se pojedini kanonici i biskupi, u koliko nam rijetki onodobni podatci